

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайнагий І.В. Результати дальших досліджень динаміки схожості та життєвості насіння трав'янистих рослин Карпат // Укр. ботан. журн. — 1973. — Т. 30, № 1. — С. 104-110.
2. Вайнагий І.В. Методика статистической обработки материала по семенной продуктивности растений на примере *Potentilla aurea* L. // Раст. ресурсы. — 1973. — Т. 9, Вып. 2. — С. 287-296.
3. Левина Р.Е. Репродуктивная биология семенных растений (Обзор проблемы). — М.: Наука, 1981. — 96 с.
4. Работнов Т.А. Жизненный цикл многолетних травянистых растений в луговых ценозах // Тр. Бот. ин-га АН СССР. — 1950. — Сер. 3. Геобот., Вып. 6. — С. 7-204.
5. Работнов Т.А. Методы изучения семенного размножения травянистых растений // Полевая геоботаника. — М.-Л.: Наука, 1960. — Т. 2. — С. 20-40.
6. Работнов Т.А. Некоторые вопросы изучения ценологических популяций // Бюл. Моск. о-ва испыт. прир. Отд. биол. — 1969. — Т. 74, № 1. — С. 141-149.
7. Ходачек Е.А. Семенная продуктивность и урожай семян растений в тундрах Западного Таймыра // Ботан. журн. — 1970. — № 7. — С. 995-1011.
8. Radovan H. Karpatische migrationen und florenbesichungen in den Tschechischen Landern der Tschechoslowakei // Acta universitatis Carolinae. — Biologica. — 1987. — № 11. — S. 105-250.

K.M. Kishko

SEED PRODUCTIVITY OF *GENTIANA ASCLEPIADEA* L. POPULATIONS

The studied populations are characterized by a high level of seed productivity. The maximum indicators of seed productivity were observed in the populations situated in the meadow coenoses with a high level of sunlight, while the minimum ones were found in the populations in the forest coenoses, independently on the altitude above sea level. The fructification percentage per a plant varies from 63,2 to 89,9%. The variation range of the seed productivity indicators in various years was higher in the populations with the minimum indicators and, vice versa, it was lower in the populations with the maximum indicators.

Надійшло 20.01.2001

УДК 502.7 (477):001.5

Г.Б. Сніція

Державне управління екології та природних ресурсів у Тернопільській області
46001 Тернопіль, вул. За Рудкою, 33

БОТАНІКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РІДКІСНИХ І ЗНИКАЮЧИХ ВИДІВ РОСЛИН ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

раритетні види, ендеміки, релікти

Через значний антропогенний вплив в останні десятиріччя з території Тернопільської області, очевидно, зникли деякі види, що рідко зустрічалися, а деякі рослини скоротили свій ареал, зникнувши з окремих місць зростання [3, 9]. Крім того, степова, лучно-степова і лучна рослинність в області збереглася тільки як окремі фрагменти площею від 0,5 до 60 га. Так, степові трав'янисті екосистеми залишилися, в основному, на схилах річок Дністра, Збруча, Серета. Болотно-трав'янисті системи зустрічаються майже винятково в неосушених заплавах річок і балок, там де вони глибоко врізані та мають в своїй основі водотривкі відклади.

У літературі є ряд робіт, присвячених різним аспектам ботаніко-географічного аналізу раритетного фітогенонду як на території Тернопільщини, так і України в цілому [2,6,7,8,13]. Разом з тим, незважаючи на актуальність та ботаніко-екологічну значимість, залишається не до кінця вивченим питання поширення рідкісних і зникаючих видів рослин у межах Тернопільської області.

Мета цієї роботи — вивчити місця зростання рідкісних і зникаючих видів рослин досліджуваного регіону, провести їх ботаніко-географічний аналіз і намітити шляхи охорони.

Матеріали і методика

Починаючи з середини 90-х років, польовими дослідженнями була охоплена вся територія Тернопільської області [11]. В польових умовах робота виконувалась маршрутним методом [1]. Маршрути вибирались так, щоб найповніше провести флористичне вивчення території регіону. Під час польових досліджень зібрано 50 гербарних зразків рідкісних і зникаючих видів рослин. Для збору більш повної інформації здійснювалось вивчення гербарних екземплярів у гербарних колекціях Інституту ботаніки ім. М.Г.Холодного НАН України (КИ), НБС ім.М.Гришка НАН України (КВНА), Львівського науково-природничого музею НАН України (LIFS), Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка, Кременецького та Тернопільського краєзнавчих музеїв.

Результати досліджень та їх обговорення

За літературними джерелами, на території Тернопільської області зростає 100 видів рослин, занесених до Червоної книги України [3]. Під час проведених досліджень протягом 1996-2000 років нами виявлено і підтверджено місця зростання 59 таких видів, а також виявлено і підтверджено місця зростання 76 видів, що є рідкісними в межах Тернопільської області. Для 20 рідкісних видів виявлено нові місця зростання, виготовлено картографічний матеріал з позначенням цих місць і їх прив'язкою на місцевості.

Найбільшим числом рідкісних і зникаючих видів у флорі Тернопільщини подані родини Orchidaceae — 23 види, Ranunculaceae — 12 видів, Fabaceae і Asteraceae — по 11 видів, Lamiaceae — 8 видів, Rosaceae — 7 видів, Poaceae — 6 видів, Brassicaceae і Alliaceae — по 5 видів, інші родини представлені 1-4 видами.

Значна різноманітність рідкісних і зникаючих видів характерна для Кременецьких гір: тут зростає 32 види рослин, занесених до Червоної книги України. В межах Товтрового краю, а саме головного пасма Товтрів, яке називають Медобори (товтрові ландшафти) виявлено 29 рідкісних видів, 25 видів відмічено в межах Бережанського горбогір'я (опільські ландшафти), місця зростання 22 рідкісних видів зафіксовано в Подільському Придністров'ї (подільські ландшафти). Найповніше подані родини Orchidaceae, Ranunculaceae, Fabaceae, Asteraceae (див. таб.1).

Таблиця

Поширення рідкісних та зникаючих видів рослин найчисленніших родин у межах Тернопільської області

Родини	Кременецька гора		Бережанське горбогір'я		Товтровий край		Подільське Придністров'я		Тернопільське плато	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Orchidaceae	16	11,8	8	5,93	10	7,40	2	1,48	8	5,93
Fabaceae	2	1,48	5	3,70	5	3,70	7	5,19	2	1,48
Asteraceae	3	2,22	7	5,19	3	2,22	3	2,22	2	1,48
Ranunculaceae	2	1,48	3	2,22	2	1,48	5	3,70	3	2,22
Всього:	23	17,0	23	17,1	20	14,8	17	12,6	15	11,12

У склад флори Тернопільської області входять раритетні види різних ареалогічних груп. Відповідно до класифікації географічних елементів флори України і Східної Європи Ю.Д. Клеонова [4,5], європейський геоелемент об'єднує 45 видів, степовий геоелемент — 18 видів, голарктичний — 16, бореальний — 10, субсередземноморський — 9, монтанний — 8, північно-регіональний — 1, 28 видів є ендеміками вузьких територій. Серед них 12 видів є волинно-подільськими ендеміками, 3 види — ендеміки Кременецьких гір, 3 — подільських, 2 — північно-подільських, 1 — середньопридністровський (*Spirea polonica* Blocki), 1 — придністровсько-причорноморський (*Scutellaria verna* Bess.), 1 — покутсько-середньопридністровський (*Mimartia thyratica* Klok.), 1 — подільсько-добруджеський (*Schivereckia podolica* Andrzej. ex D.C.), 1 — центральноподільсько-опільсько-покутський (*Centaurea ternopoliensis* Dobrocz.), 1 — рогицько-опільсько-покутсько-придністровський (*Helictotrichon desertorum* (Less.) Newyksi.), 1

товтрово-середньопридністровсько-покутський (*Allium podolicum* Blocki), 1 — придністровсько-товтрово-покутський (*Poa versicolor* Bess.). Найбагатшими за кількістю природних видів ендемічного характеру є родини: *Lamiaceae*, *Asteraceae*, *Caryophyllaceae*, *Fabaceae*, *Boraginaceae* (*Salvia cremenecensis* Bess., *Garlina onopordifolia* Bess. ex Szafer, Kulcz. et Pawl., *Dianthus pseudoserotinus* Blocki., *Chamaecytisus blockianus* (Pawl.) Klaskowa, *Symphytum Besseri* Zaverucha та ін.). В межах області нараховується 46 реліктових видів рослин [1,2], що становить 34% від загальної кількості видів. Серед них до третинних реліктів відносять *Daphne sneorum* L., *Euphorbia volhynica* Bess. Ex. Szafer, Kulcz. Et Pawl., *Staphylea pinnata* L., до гляціальних — *Aconitum moldavicum* Haeg., *Crocus heuffelianus* Herb., *Lunaria rediviva* L., до інтергляціальних — *Allium ursinum* L., *Scopolia carniolica* Jacq. та інші [4, 7].

Місця зростання 130 рідкісних видів, тобто майже 91% від загальної кількості досліджуваних видів, охороняються в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Проте на цих об'єктах не завжди дотримується відповідний режим охорони, що призводить до значного антропогенного навантаження на раритетну рослинність. Такі види, як *Galanthus nivalis* L. та *Crocus heuffelianus* Herb. найбільше потерпають від зривання квітів ранньою весною; *Allium ursinum* Herb. — від масової заготовки зеленої маси; самовільні вирубки лісу призводять до зменшення кількості *Staphylea pinnata* L., *Listera ovata* (L.) R.Br., *Neottia nidus-avis* (L.) Rich., *Cypripedium calceolus* L., *Daphne sneorum* L.; заростання степових ділянок чагарниками має негативний вплив на такі види, як *Dictamnus albus* L., *Dracocephalum austriacum* L., *Pulsatilla nigricans* Stork., *P. grandis* Wend., *Stipa pennata* L., *Scapillata* L., *Helianthemum canum* (L.) Baumg.

Висновки

1. Найбільшим числом рідкісних видів у флорі Тернопільщини поданий європейський геоелемент. Цей тип геоеlementу в основному пов'язаний з широколистяно-лісовими неморальними формаціями, а також лучними, лучно-степовими і болотними.

2. Велика кількість ендемічних і реліктових видів свідчить про значний вік даної флори та високий рівень її самобутності.

3. У природоохоронній роботі важливе вивчення антропогенного впливу на окремі види флори для застосування дієвих заходів щодо індивідуальної охорони раритетного фітоценофонду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заверуха Б.В. Реліктові і ендемічні рослини Кременецьких гір та необхідність їх охорони // Охороняйте рідну природу. — Київ: Урожай, 1964. — С. 20-25.
2. Заверуха Б.В. Флора Волино-Подолли и её генезис. — Киев. Наук. думка, 1985. — 192 с.
3. Зелінка С.В. Рідкісні рослини Тернопільської області, які занесені до "Червоної книги України". — Основи екології: Навчальні матеріали на допомогу студентам, вчителям екології, любителям природи. — Тернопіль, 1998. — С.63-76.
4. Клеонов Ю.Д. Проект класифікації географічних елементів для аналізу флори УРСР // Журнал АН УРСР, 19386 — № 17(25). — С. 209-219.
5. Клеонов Ю.Д. Анализ флоры широколиственных лесов СССР. — Киев. Наукова думка, 1990. — 352 с.
6. Куковиця Г.С. Рідкісні та реліктові види Подільського Придністров'я // Охорона природи та раціональне використання природних ресурсів УРСР. К.: Наук. думка, 1970. — С. 31-32.
7. Мельник В.И. Редкие виды флоры равнинных лесов Украины. Киев. Фитосоцицентр, 2000. — 211 с.
8. Мороз И.И. Флора Товтровога края и использование её в нём и для интродукции. Автореферат канд.биол.наук. — К.1970.
9. Мшанецька Н.В. Рідкісні рослини Кременецьких гір та привабливих територій // Інтродукція і акліматизація рослин на Волино-Поділлі. Матеріали всеукраїнської наукової конференції. Тернопіль Кременець, 16-18 червня 1999р., С. 83-87.
10. Программа и методика наблюдений за ценопопуляциями видов растений Красной книги СССР. Москва, 1986. — С. 34с.
11. Синиця Г.Б., Черняк В.М. Рідкісні та зникаючі види флори Тернопільщини, їх охорона та введення в культуру // Бюлетень Державного Нікітського ботанічного саду. Випуск 79. — Ялта, 1999. — С. 153-159.

- 12 Червона книга України. Рослинний світ: / Редкол.: Ю.Р.Шелят-Сосонко (відп. ред.) та ін. — К.: Українська енциклопедія, 1996. — 608 с.
- 13 Szafer W. Geobotaniczne stosunki Miodoborow galicyjskich. — Rozpr. Wjdz. mat. — przyrodn. Pol. Akad. Umiej., 1910. — T 50 — S. 63-172.

G.B. Synytsya

BOTANY-GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF RARE AND DISAPPEARING SPECIES OF PLANTS OF TERNOPIL REGION

The geographical analysis of the local plant species entered in The Red Book and the rare plant species of Ternopil as well. The largest variety of the plant species entered in The Red Book is typical for the Kremenets Mountains, the Tovtry's chain of hills, the Berezhany upland region and the Podillya's section of the Dniester riverside area.

Надійшло 18.12.2000

УДК 502.72(477.83)

В.М. Черняк

Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка
46027 Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2

КУЛЬТИВОВАНА ДЕНДРОФЛОРА САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

садово-паркове мистецтво, аналіз, систем насадження, інтродуценти, охорона

У Львівській області нараховується більше 80 парків, з них 57 старовинних парків садово-паркового мистецтва [1, 2, 7, 8, 10]. Кожен парк характеризується, перш за все, певною складеною в ньому ідеєю, стилем, призначенням. В усіх відвіданих нами ботанічних садах і парках Львівської області, зростають віковічні дерева, які мають велику наукову, пізнавальну, народногосподарську й естетичну цінність.

Старовинні парки Львівщини — велике національне багатство пам'яток садово-паркової культури та архітектури. Вони є місце інтродукції і акліматизації перспективних екзотів, які витримали різні кліматичні умови протягом 200 і більше років [3, 4, 5].

Дослідженнями протягом 1995-2000 рр. встановлено, що найбагатшими у видовому відношенні є ботанічні сади Львівського національного університету ім. Івана Франка, Українського державного лісотехнічного університету, Стрийський парк м. Львова, Підгороденський, Поморянський, Олеський парки [6, 8, 12, 13].

Ботанічний сад Львівського національного університету імені Івана Франка

Ботанічний сад площею 102,5 га, підпорядкований Львівському національному університету ім. Івана Франка. Ботанічний сад був закладений 1851 р. професором Я. Лобажевським на базі старого саду тринітаріїв (генерішня вул. Ломоносова, 4), що прилягав до будівки єзуїтського монастиря. Територія, яку займає ботанічний сад, розташована в щільно забудованій частині міста. На території ботанічного саду розміщені оранжереї, теплиці, парники, колекції декоративних квіткових рослин і невеликий дендрарій. З часу заснування і до 1911 р. тут створювали колекції рослин-екзотів. Основним завданням саду було обслуговування викладання ботанічних дисциплін.

1911 р. для розширення території ботанічного саду університет придбав ділянку площею 4,5 га на Цетнерівці (колишня садиба бельського воєводи Ігнатія Цетнера), яка розташована на східній околиці Львова, поблизу Личаківського кладовища.

Важливі роботи у ботанічному саду розпочались у 1924 р., коли директором саду став професор С. Кульчицький.